

De BBC als tekstverwerker

Een geslaagd automatiseringsproject

Na een dienstverband van dertig jaar neemt redactielid van Pictogram Hans Kuné binnenkort afscheid van de RUG. Hoe de hoofdredacteur van de Universiteitskrant uiteindelijk in de ICT terecht kwam: een terugblik.

Het waren Acorn-spelcomputers, maar ze werden BBC's genoemd, omdat deze grote omroeporganisatie ze om één of andere reden geadopteerd had en er actie mee voerde. Ik zie ze nog zo voor me. Een beetje een gelige platte doos, waar het toetsenbord in verwerkt zat, een monitor en een bandrecordertje. In de kast zat niet alleen een centrale processoreenheid, maar ook, zo leerden we, een chip waar een tekstverwerkingsprogramma op zat. Dat laatste ding, daar ging het ons om: je kon de BBC als een tekstverwerker gebruiken.

Een geheel nieuw woord: tekstverwerker. Een tekstverwerker was een typemachine, maar wat voor één! De typemachines die we gebruikten, maakten een geweldig lawaai. Dat wreekte zich vooral 's nachts, als je thuis probeerde je artikelen op tijd af te krijgen. Kolossaal, wat een herrie maakt zo'n typemachine dan. Ik was altijd bang dat ik de hele buurt ermee uit de slaap hield. Iedere letter van ieder artikel dat ik voor de Universiteitskrant (UK) schreef in die tijd, was een dreun. Beng, kleng, peng.

Bedrijfszekerheid

Nee, dan de BBC. Die toetsen hoorde je niet. Je hoefde er niet op te rammen. Je ging niet met tuitende oren naar bed. En als je een verkeerde toets aansloeg, zette je de cursor gewoon een positie terug en overschreef je de fout. Hele zinnen kon je wegpoetsen en opnieuw overdoen. Geen geklieder meer met Tipp-Ex. Het was mij

duidelijk: de typemachine de deur uit, de BBC erin.

Dat was niet iedereen duidelijk. Ik herinner me dat mijn Utrechtse collega, de hoofdredacteur van het Universiteitsblad aldaar, in hoongelach uitbarstte toen ik hem vertelde dat we van plan waren op spelcomputers te gaan werken. Hij had bezoek gehad van twee heren in strak blauw pak en die hadden hem uitgelegd dat je de tekstverwerker niet serieus genoeg kon nemen. Dat was geen spelletjescomputer van tweeduizend gulden. Dat was een apparaat van 50.000 gulden, dat door IBM gemaakt werd. Mijn collega ging voor bedrijfszekerheid.

"Maar hoeveel van die dingen koop je dan?", vroeg ik.

"Eén natuurlijk", zei-d-ie. (Meer geld was er niet).

"En daar moet de hele redactie dan op werken?"

"Ja, daar hebben we afspraken over gemaakt."

Later heb ik de wondermachine van IBM in al zijn glorie mogen aanschouwen omdat ook de Dienst Interne en Externe Betrekkingen (DIEB) van onze universiteit er één had aangeschaft.

"Hier staat hij," zei het toenmalig hoofd van de afdeling trots. En inderdaad, daar stond hij, zoemend, glinsterend en sissend, hij was zo groot dat hij de hele kamer vulde. De dame die het apparaat bediende, kon er nauwelijks meer bij. Ze werd verondersteld de persberichten er op in te voeren. Ook het DIEB-hoofd voorspelde

mij dat ons UK-plan om met spelcomputertjes te gaan werken rampzalige consequenties zou hebben. Je moest met betrouwbare leveranciers in zee gaan, als het om computertechnologie ging, anders werd het een groot drama.

ASCII-code

“Ik wil net zoveel tekstverwerkers als we typemachines hebben”, zei ik, “anders wordt het niets.” Leer mij de gemiddelde UK-redacteur kennen. Vertel die maar eens dat hij op zijn beurt moet wachten om op één of ander kolossaal apparaat zijn stukje in te typen.

We kochten een stuk of twintig spelcomputers, zodat iedere scribent er altijd wel één tot zijn of haar beschikking had. Eén van die scribenten was de biologiestudent Peter Vermeij. Die zei: “Kijk Hans, die tekstverwerkingschip die erin zit, die gebruikt de ASCII-code. En diezelfde code wordt ook door de computer op de zetterij gebruikt, daar verweid ik wat onder. We hoeven onze stukjes dus helemaal niet meer uit te printen. We kunnen ze op een bandje of op een diskette naar de zetterij brengen en daar lezen ze de tekst dan gewoon in.”

“Je meent het”, zei ik.

We legden de gedachte voor aan de directie van de zetterij, die in bleek te zijn voor het experiment. Met behulp van een medewerker van het Rekencentrum werd er een draadje gelegd tussen één van onze spelcomputertjes die we naar de zetterij gebracht hadden en de zetmachine en tot verbazing van iedereen die er bij stond seinde de BBC de tekst over naar de zetmachine, waar hij regel voor regel in het opmaakprogramma verscheen. De dames die altijd al onze papieren teksten overtypen, kwamen er ook bij staan. “Nou,” zei er één, “ik denk niet dat wij ons werk nog lang zullen houden.” Ze zat er gelukkig niet heel erg mee. Het was zo'n dame die van alles aanpakt en altijd wel emplooi vindt.

De digitaliseringsslag had tot gevolg dat het contract met de zetterij goedkoper kon worden. Zo hadden we onze BBC-tjes er binnen een jaar helemaal uit. Ik beschouw dit nog altijd als een geslaagd automatiseringsproject. Ik vond het zelfs zo geslaagd, dat ik op enig moment dacht:

weet je wat, ik heb nu genoeg artikelen voor de UK geschreven, misschien is het wel leuk om eens een tijdje de automatisering in te gaan. En zo kwam ik een jaar of twintig geleden bij de afdeling Bestuurlijke Informatie Voorziening van de universiteit terecht.

Slaafjes van morgen

In automatiseringsland is het een goede traditie, dat iemand die afscheid neemt van zijn werk - zoals ik nu na dertig jaar doe - een stukje schrijft, waarin staat hoe verschrikkelijk veel er veranderd is in de periode dat hij werkzaam was. Dat ga ik nu dus ook doen. Ik vind het alleen niet eenvoudig om daar nu precies de vinger op te leggen.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw kenden we de kreet ICT helemaal nog niet. We hadden het over de computer, en soms over de robot. De computer en de robot zouden ons leven zeer gaan veraangenamen. Het waren de slaafjes van morgen die de deur voor ons zouden opendoen, onze kamers zouden stofzuigen en in het algemeen gesproken alle zware en onaangename arbeid van onze schouders zouden halen, zodat wij, mensen, ons aan meer verheven zaken zouden kunnen wijden.

Natuurlijk waren er ook wel azijnpissers die van mening waren dat de computer en de robot massale werkloosheid zouden veroorzaken, maar die werden niet heel erg serieus genomen. Later werden de termen computer en robot ver-

vangen door de kreet IT, Informatietechnologie. En nog later kwam daar de C van Communicatie bij en ontstond het succesverhaal van de ICT.

We kennen dat succesverhaal allemaal maar al te goed. De computers en de netwerken zijn ongelooflijk veel sneller geworden, we hebben internet gekregen, dat de globalisering van de economie in een ongeëvenaarde versnelling gebracht heeft en we lopen tegenwoordig met iPads en iPhones rond.

Zelfstandige kracht

Toch heb ik niet de neiging om de veranderingen die plaats hebben gevonden in termen van dit succesverhaal te beschrijven. Eigenlijk zeggen die technische veranderingen op zich

me niets. Wat me wel wat zegt, is dat het in die dertig jaar nog ingewikkelder is geworden dan het al was om al die techniek goed in te zetten in een werkomgeving. Volgens mij juist als gevolg van de technische vooruitgang. Een technologie die eerst puur en alleen een middel leek te zijn om ons werk te verbeteren, een slaafstechnologie, is langzaam maar zeker een zelfstandige kracht geworden, die de inhoud van het werk van binnenuit is gaan veranderen. Het begon erop te lijken dat die slaafjes niet precies gingen doen wat wij ze opdroegen. Het begon erop te lijken dat ze ons uitdaagden. Uw werk efficiënter en effectiever maken? Goed hoor. Maar kunt u ons dan eerst even vertellen wat uw werk eigenlijk inhoudt?

Dertig jaar geleden hoefde je er alleen maar over na te denken hoe je de computer op een beetje een handige manier kon inzetten. Thuis en in je werk. Tegenwoordig stelt de ontwikkeling van de ICT je voor de opgave over je werk zelf na te gaan denken. En ook nog eens over de rest van je leven. Alle journalisten – om maar bij dat voorbeeld te blijven – kunnen hier over meepraten. Wat is een krant, tegenwoordig? Niemand die het nog precies weet.

Maar wat voor kranten geldt, geldt ook voor alle andere diensten en producten die mensen elkaar leveren. Onderwijs? De RUG is één van de eerste instellingen geweest in Nederland die een universiteitsbrede Elektronische Leeromgeving heeft geïntroduceerd. Ik ben er trots op dat ik daarbij ook een rol gespeeld heb. Maar ik zeg er tegelijk bij: dit is niet meer dan het eerste stapje in een ontwikkeling die het onderwijs nog veel fundamenteeler zal gaan hervormen. Ik denk niet dat er nu iemand is die kan zeggen hoe het wetenschappelijk onderwijs er over nog eens dertig jaar uitziet.

Zoektocht naar de core business

Dat vind ik de grootste verandering. Niet zozeer dat het monochrome, groen oplichtende karakter georiënteerde beeldschermje van mijn eerste computertje vervangen is door een veelkleurig high tech plasma-ding met een paar miljoen pixels en daarachter een wereldwijd net, maar wel dat die high tech op één of andere manier de wereld waarin wij werken door elkaar gegooid heeft en dat we er veel beter over na moeten denken dan vroeger, waartoe we eigenlijk op de wereld zijn en wat voor product of dienst we verondersteld worden te leveren.

We dachten dat het computertje een gemaksinstrument zou zijn. Eindelijk zouden we het wat rustiger krijgen. Maar de ICT heeft het leven sneller en veeleisender gemaakt. En boeiender, trouwens ook, als u het mij vraagt.

Kortom: wat begon als bits en bytes-technologie is een zoektocht naar de kern (core business, heet dat dan) van ons werk geworden. Wie had dat dertig jaar geleden gedacht?